

SZEMLE

BOROVI József, *A szórványban élő magyar katolikusok lelkipozásának története*, Budapest, Szent István Társulat, 2000, 220 p. – ISBN 963 361 136 9.

A szórványban élő magyar katolikusok lelkipozása a magyar egyháztörténelem fontos részét képezi. A szerző 1917-ben született, 1935–1941 között doktorált a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán, később Rozsnyón teológiai tanár, majd püspöki titkár, 1948–1959-ben szórványlelkész, 1959–1967-ig Egerben, majd Budapesten a Központi Szeminárium vicerektora, 1967–1988 között az egyházbizottság tanára a jelenlegi Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának jogelődjén, azóta nyugdíjas Budapesten. Könyvének célja, a szerzőt idézve: „*hogyan bemutassam az ezeréves keresztény magyar életnek – a világ különböző országaiban – tettekben megnyilvánuló hivatástudatát, az egyetemes kereszténység népei között végzett munkáját*”.¹

A könyv első részében a szerző az egyház missziós küldetéséről szól, majd ennek konkrét megvalósításáról a keresztény magyarság életében: a Szent István Társulat megalakulásáról, beszámol a missziós feladat kibővítéseként létrehozott Szent László Társulat megalapításának előzményeiről. Ez utóbbi hármassal célkitűzéssel indult: 1. támogatni a keleti missziókat, („az ország testétől távol élő”, a Monarchia határain kívülre szakadt magyarságot), 2. anyagiakkal támogatni az egyház fejét, 3. előmozdítani a hazai kulturális intézmények ügyét. Ezzel egyidőben indul meg Európa népeinek kivándorlása Amerikába. Az 1870–80-as évektől a magyar kivándorlás is megkezdődik, a lelkipásztori ellátásukról pedig a Szent László Társulat gondoskodott.

A trianoni békeszerződés és a II. világháború a Társulat működésében tett újabb kihívásairól is olvashatunk, majd a Társulat 1949–1950-ben bekövetkezett végnapjairól számol be a szerző. A könyvből megismerhetjük a Szentszék missziós munkáját, a hazájukon kívül élők lelkipozásáról kiadott szentszéki rendelkezéseket, köztük a legfontosabb a XII. Piusz pápa által 1952. augusztus 15-én kiadott *Exsul Familia* apostoli konstitúciót. A II. vatikáni zsinat és a menekültek lelkipozása témájának is oldalakat szentel a szerző, majd a zsinat utáni szentszéki rendelkezések közül a *Pastoralis Migratorum Cura* motu proprio tárgyalja. Végül, az utolsó fejezetben a külföldre szakadt

¹ Borovi József, i. m., p. 7.

magyarok és a szentszéki rendelkezések következnek, ami méltó befejezést ad e páratlan műnek. A függelék (143–220 pp.) néhány fontos dokumentum másolatát tartalmazza a Szent László Társulat megalakulásától egészen a külföldi magyarok püspökének, SER Dr. Miklósházy Attila SJ, püspöknek kinevezéséig. A könyv talán egyetlen, ami ilyen részletesen bemutatja a külföldi magyar lelkipásztorkodás történetét, és betekintést enged abba a krisztusi szolgálatba, amit a papok és világiak tettek a magyar lelkipásztorkodásért a nagyvilágban.

Kerekes László

BOROVI József, *A franciaországi magyar katolikus lelkészségek története I. 1925–1945*, Budapest, Szent István Társulat, 2000, 276 p. – ISBN 963 361 137 7.

A külföldi magyar katolikusok lelkigondozása történetének egy újabb kötetét is ugyanaz a szerző jelentette meg, aki az előbbi kötetet. Ebben a könyvében a szerző a Franciaországban élő magyar katolikusok lelkipásztori gondozása megszervezésének és működésének állít emléket.

Ahogy a mű első oldalain olvassuk, már a 19. század első évtizedeiben több száz magyar élt Párizsban. Később az első világháború befejezése után kb. hárommillió idegen vándorolt be Franciaországba. Bár az 1925. január 1-i népszámlálás csak 13.577 magyart tart számon, mivel a népszámlálás adatai közé nem a nemzetiséget, hanem az állampolgárságot vették fel az összeírásakor, nem lehet pontosan tudni, hogy a közel 40.000 csehszlovák, több mint 24.000 román, 21.000 jugoszláv állampolgár közül mennyi volt a magyar. Az 1930-as években a magyarok számát legalább 40.000-re lehetett becsülni, és a szerzőt idézve „elmondható, hogy az utód-államokon kívül Európában a legtöbb magyar Franciaországban élt akkor”. A könyvben négy nagy fejezetet találunk:

Az első fejezet: „A magyar katolikus lelkészség Párizsban” című, mindenekelőtt a Franciaországba kivándorolt és letelepedett magyarokról, a lelkigondozás tervének kidolgozásáról, a párizsi magyar katolikus és protestáns lelkészségek megalakulásáról, majd a párizsi magyar katolikus lelkipásztori munka megindulásáról szól.

A második fejezet címe: „A második magyar katolikus lelkészség Észak-Franciaországban”. Ebben a fejezetben a szerző a második katolikus lelkészség megszervezését ecseteli 1927–1928-ban, majd annak működését részletezi.

A harmadik fejezetben, „A harmadik magyar katolikus lelkészség Dél-Délkelet Franciaországban” címűben a lelkészség megszervezését írja le 1927–1932-ban, Párizstól keletre és délkeletre, különösen a strassbourgi közösség megszervezését, majd a párizsi lelkész körútjait ismerteti Franciaország déli és keleti részein 1929–1934 között. A fejezet a Lyontól északra fekvő Grenoble-i lelkészség megszervezésével fejeződik be.

„A háborús lelkipásztori szolgálat Franciaországban 1940–1944” címet viseli a negyedik fejezet. Franciaország német megszállása és az azt követő háborús évek a magyar pasztoráción is éreztették hatásukat. A párizsi magyar lelkészek, mint pl. P. Szalay Jeromos, Dr. Kozma Ferenc, Uhl Antal áldozatos munkájukkal és helytállásukkal szolgálták a magyarságot. A szerző kitér az észak- valamint a dél-franciaországi missziók helyzetének és működésének leírására is, mintegy teljes képet nyújtva a háború alatti magyar misszióról.

Az eléggé részletes függelék (187–276 pp.) számtalan dokumentumot, fényképet és térképet tartalmaz a franciaországi misszió mélyebb megismerése céljából. A Franciaországi Magyar Katolikus Misszió a más francia egyesületekkel főtartott kapcsolatairól is itt olvashatunk, amelyek, mint lelki kapcsolatok kezdődtek és kulturális téren folytatódtak. Ilyen kapcsolatok alakultak ki pl. férfi és női a szerzetesrendekkel, a katolikus egyetemekkel, a katolikus szervezetek- és egyesületekkel, a katolikus sajtó- és irodalommal is. A szerző egy mély és átfogó képet nyújt a franciaországi magyarok lelkipásztori gondozásáról, ami indítást adhat egy-egy lelki közösség történetének további mélyebb kutatásához.

Kerekes László

BORÓVI JÓZSEF, *Magyar katolikus lelkipásztorok Észak Európában 1945–2000*, Bp., Sz. I. T., 2000, 298 p. – ISBN 963 361 183 0.

A külföldi magyar katolikus lelkipásztorok történetének egy újabb kötetét (a megjelenés sorrendjében a harmadikat) alkotja a mű, és pedig az Észak-Európába kivándorolt magyar katolikusokét. Az északi államokat, Skandinávia öt országát külön-külön tárgyalva mutatja be a szerző a magyar katolikus egyházközösségek megalakulását és működését, amelynek számottevő tagja csak 1947 után volt. Az öt állam közül először Svédországban 1947-ben, majd 1956 után Norvégiában és Dániában is létesültek egyházi közösségek a magyarok számára.

A szerző a mű első részében Észak-Európa és a kereszténység viszonyát foglalja össze, majd beszámol az Európa északi részében levő magyarokról.

Az első ország, amit a szerző megemlít: Izland. Ide a magyarok csak 1956 után telepednek le, és pedig az izlandi menekültek névsora szerint mintegy 52-en, amiért az önálló katolikus lelkipásztori szolgálat gondolata magyar részről sohasem merült fel.

Dánia magyar lakossága 1919-ben csak néhány kereskedőből állott, jelentősebb bevándorló csak a második világháború után érkezett, majd az 1956-os forradalom mintegy 1200 magyart sodort Dániába. A szerző beszámol a magyar misszió kezdeteiről: magyar lelkészi állomás megszervezésével végezték a katolikus magyarok pasztorációját.

A harmadik ország, ahol a szerző a magyar katolikusok lelkipásztori ellátásáról ír, Norvégia, aminek magyar lakossága csupán néhány százat tesz ki. Az első bevándorlás az I. világháború után történt, amit a II. világháború és az 1956-os forradalom újabb számokkal gyarapított. A szerző bemutatja a magyar katolikus lelkipásztori munka kezdeteit, az első idők tapasztalatait és nehézségeit, valamint az oslói magyar jezsuita páterek tevékenységét.

A svédországi magyarság száma a legnagyobb, ezért is szentel a szerző több oldalt a lelkipásztori ellátás leírására. A magyarok létszáma jelentősebben a II. világháború után növekedett meg, így pasztoráció leírását is csak 1947-től hozza a szerző. Betekintést enged a magyar jezsuiták stockholmi lelkipásztori szolgálatába, a magyar lelkipásztori szolgálat krízises időszakába, valamint a svédországi Magyar Katolikus Misszió új útjait tárja elénk.

Végül az ötödik skandináviai állam, Finnország katolikus magyar lelkipásztorációs munkáját foglalja össze a szerző alig néhány oldalban.

A könyvnek szinte felét dokumentumok alkotják (153–298 p.), amelyek levelek, névsorok, fényképek és más iratok másolatai. Ezek alapján teljes képet nyerhetünk az észak-európai államok magyar katolikus kisebbségének lelkipásztori szolgálatáról.

Kerekes László

BORÓVI JÓZSEF, *Német magyar lelkészségek, Berlin 1934–2000*, Budapest, Szent István Társulat, 2001, 268 p. – ISBN 963 361 227 6.

A külföldi katolikus magyarok lelkipásztorkodásának a megjelenés szerinti negyedik kötetét alkotja a németországi magyar lelkészségek történetének összefoglalása. Ebben a könyvben két nagy részt találunk:

Az első rész az 1934–1944 közötti időszakot tárgyalja a németországi, majd a berlini katolikus magyar lelkészségek életében. A szerző az első részben Németország, Berlin rövid történetének, majd Németország és a Szentszék kapcsolatának fölvázolása után a németországi magyar és magyar katolikus lelkészségek eredetét mutatja be, majd a berlini magyar lelkészség kezdeteit tárja elénk. Az első magyar egyesületet világiak alapították 1846-ban „Berlini Magyar Egyesület 1846” néven. 1930-ban a berlini püspökség 3000 katolikus magyarról tudott, így fölvetődött a lelképásztori ellátás gondolata. Az első részben a szerző a lelkészség megalapítását, működését, a II. világháború alatti nehézségeit mutatja be.

A második részben a szerző 1945-től 2000-ig részletezi a berlini magyar lelkészségek tevékenységét, a szövetséges nagyhatalmak által megosztott Berlintől, a magyarországi németek kitelepítésén túl, egészen napjainkig. Berlin – azaz a két német állam – 1990. július 1-i újraegyesítésével az egyházi élet, így a berlini katolikus magyarok lelkigondozásának megszervezésében is változást hozott.

A könyvnek több mint felét (113–268) sorrendbe szedett, magyar és német nyelvű válogatott dokumentumokból és térképekből álló függelék alkotja. Ezek között találjuk a különböző lelképásztori jelentéseket, költségvetési tervezeteket, Mindszenty József bíboros levelét, stb. A németországi magyar lelkészségek történetének leírása egyedülálló a magyar egyháztörténeti irodalomban, és mint olyan, kitűnő indítást nyújt egy-egy magyar közösség későbbi, mélyebb kutatásához.

Kerekes László

ERDŐ PÉTER, *Egyházjog a középkori Magyarországon*, Budapest, Osiris Kiadó, 2001, 269 p. – ISBN 963 379 877 9.

A páratlan jogtörténeti mű négy fejezetben a magyarországi egyházjog középkori állapotának egészére enged rálátást. Az első fejezet a magyarországi zsinatokról szól: azok megjelenéséről, a középkori és újkori, valamint a 20. század egyházmegyei zsinatairól. Az 1382-es, Demeter érsek alatt tartott Esztergomi Egyházmegyei Zsinat szinodális könyvének bemutatását, valamint a távolabbi nyugati és lengyel forrását ugyancsak az első fejezetben találjuk. Ugyanitt a középkori kelet-közép-európai tartományi zsinati könyvek leírásáról, használatáról és szerepéről is olvashatunk. A továbbiakban a szerző betekintést nyújt a Magyar-országon őrzött mintegy tizenöt középkori kódex közül négy

kéziratban található forrásszövegeibe is, ami a részleges egyházjog részét képezi.

Az egyházmegyei bíraskodás emlékeit dolgozza föl a szerző a második fejezetben, éspedig három részben. Először a középkori lengyelországi és magyarországi официális bíraskodás írott emlékeinek szentel oldalakat a szerző. A második részt az esztergomi vikáriusi bíróság legrégebbi protokollkönyvének bemutatása és az ugyanazon bíróság többi írásos emlékéhez való viszonyának leírása képezi. A második fejezet a középkori Kelet-Közép-európa официális bíraskodás intézményeinek keletkezésével és fejlődésével fejeződik be.

A harmadik fejezet tartalma a jogi műveltség és jogi oktatás Szent Adalbert korában és a középkori Veszprémben, majd a részleges egyházjog középkori oktatásához és tudományos feldolgozásához találunk adalékokat.

A negyedik fejezet a magyarországi egyházi jogintézmények egyetemes egyházjogi háttérével foglalkozik, mintegy hat részben tárgyalva azt a következőképpen: 1). A Szent István-i egyházszervezés és európai háttere: a királyi egyházszervezés teológiai és jogi alapjait és az európai modelleket tartalmazza. 2). A püspökök megválasztása a „Decretum Gratiani” szerint, különös tekintettel az alkalmasság kritériumaira és azok érvényesítésére. 3). Magyarország és az Apostoli Szentszék kapcsolatai Zsigmond király korában, ami magába foglalja a Szentszékhez fűződő kapcsolatok leírását a nagy egyházszakadás végéig (1417), majd a Zsigmond király korában érvényesülő főkegyúri jog kialakulását, valamint a konstanzi zsinat utáni Magyarország és a Szentszék kapcsolatait is. 4). A „nagyobb és kisebb pátriárkák” megkülönböztetésének gyökerei a középkori egyházjogi szóhasználatban. 5). A házasság kánonjogi arculata a történelemben: ami végigvezet keresztény ókortól kezdve a korai középkoron, valamint megismerteti az újkor és a 20. század tendenciáit a történelmi fejlődés fényében. 6). Az utolsó rész címe: A házasság érdekében folyó perek a középkori Magyarországon. A szerző kifejti, hogy az erre vonatkozó forrásanyag eléggé hézagos, hisz az egyházi bíróságok gyakorlatát tanúsító okmányok közül igen sok elpusztult a történelem viszontagságai folytán. De a megmaradtak alapján foglalkozik a házassági akadályok alóli felmentések és utólagos felmentésekkel, a kiskorú gyermekek házasságáról a szülők között kötött szerződésekkel kapcsolatos peres iratokkal, valamint az eljegyzési ügyekkel.

A szerző e páratlan műve mind a hazai, mind a nemzetközi egyházjog-történeti irodalom újdonsága és ékköve. Bizonyíték arra – ahogyan a szerző is megjegyzi –, hogy Magyarország a középkorban nem „törvényen kívüli terület”, hanem a kánonjog szempontjából az egész Európát átfogó *ius commune* tipikus érvényesülésének helye volt”.

Kerekes László

D'ONORIO, JOËL-BENOÎT (szerk.), *La Diplomatie de Jean Paul II., Études de l'Institut européen des Relations Église-État, Droit canonique, Droit international de la liberté religieuse et de religion*, Paris, Les Éditions du Cerf, Paris, 2000, 328 p. – ISBN 2-204-06537-4.

II. János Pál pápa diplomáciai törekvéseivel kapcsolatos tanulmányok gyűjteményét tárja a szerkesztő az olvasók elé. A bevezetésben a szerkesztő, aki a párizsi Egyház-Államközi Kapcsolatok Európai Intézetének igazgatója, röviden fölvezolja az Apostoli Szentszék diplomáciájának eredetét és alapjait, valamint az államokkal és a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatának jogi formáit.

A gyűjtemény összesen nyolc tanulmányt foglal magába. Az első tanulmány S. Em. R. Angelo Sodano bíboros államtitkártól származik „A Szentszék nemzetközi kapcsolatai” címmel. A második tanulmány címe „Az új Európai Közösség ‘keleti politikája’”. A szerzője Msgr. Jean-Louis Tauran érsek, az Államtitkárság Államokkal való Kapcsolatok Részlegének titkára. A harmadik fejezet szerzője Msgr. Jean-Claude Périsset, Románia apostoli nunciusa, „A pápa a jugoszláviai krízis előtt” címmel a Szentszék próbálkozásairól számol be a jugoszláviai háború alatt a béke megteremtése érdekében. A negyedik tanulmányban, R. P. Joseph Joblin SJ, a Pápai Gergely Egyetem Társadalomtudományi fakultásának tanára II. János Pál pápa az Öbölháború idején tett diplomáciai lépéseit írja le. A szerző a tanulmánya végén összefoglalja a pápa béke-irányvonalát. Ezek között említi a megbocsátást, az ökumenizust, valamint a nemzetközi szervezetek fontosságát. „A Szentszék diplomáciája a Közel-Keleten” az ötödik tanulmány címe. Szerzője Silvio Ferrari, a milánói egyetem professzora. Tanulmányában a Szentszék fontosabb közel-keleti politikai irányvonaláról szól, különösen az izraeli–palesztin konfliktus megoldása érdekében tett diplomáciai törekvésekről. A hatodik tanulmányt Msgr. Gabriel Montalvo érsek írta, aki szentszéki nuncius az Amerikai Egyesült Államokban. Tanulmányának címe: „A Szentszék békeközvetítő Argentína és Chile között”. A tanulmány a két dél-

amerikai állam közti konfliktus megoldására irányuló diplomáciai lépéseket foglalja magában. A hetedik tanulmány címe: „A Szentszék és az Egyesült Nemzetek Konferenciái”. A szerző, Jean-Michel Coulet, a francia nyelven megjelenő *L'Osservatore Romano* főszerkesztője. Tanulmányában II. János Pál pápa az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez fűződő kapcsolatáról, a Szentszék és az Egyesült Nemzetek Szervezete-jeji viszonyáról, majd a kairói és a pekingi konferenciákról ír.

Az utolsó tanulmány Joël-Benoît D'Onorio-tól, az Egyház-Államközi kapcsolatok Európai Intézetének igazgatójától származik. Címe „II. János Pál konkordatárius diplomáciája”, amelyben a Szentszék II. János Pál pápa idejében az államokkal kötött megállapodásokat részletezi, külön tematizálva azokat. Tanulmánya végén egy összefoglaló táblázatban vázolja e megállapodások idejét, műfaját, aláírásuk időpontját és tárgyát.

A befejezésben Jean-Bernard Raimond, Franciaország vatikáni nagykövete II. János Pál Pápa nemzetközi szerepét foglalja össze a következő címekben: Egy politikus pápa, A szabadság pápája, Az igazság pápája. A tanulmány befejezésében II. János Pál pápa 1998. november 13-án, pápaságának 20 éves diplomáciája alkalmából tartott megemlékezésen elmondott beszédét is olvashatjuk. A Szentatya ebben a beszédben hangsúlyozza a pápai diplomácia küldetését, ami nem más mint az emberiség konkrét szolgálata.

Kerekes László

CORIDEN, J. A., *Canon Law as Ministry, Freedom and Good Order for the Church*, New York/Mahwah, N. J., Paulist Press, 2000, 205 p. – ISBN 0-8091-3978-2.

A szerző egyházjog-professzor, a Washington Theological Union kiérdemesült dékánja, egyike az Egyházi Törvénykönyv új angol nyelvű kommentárja három fő szerkesztőjének (J. P. Beal, - J. A. Coriden, T. J. Green, *New Commentary on the Code of Canon Law*, Commissioned by the Canon Law Society of America, New York, NY/ Mahwah, NJ, Paulist Press, 2000). Könyvének célját a szerző már a bevezetőben meghatározza: a kánoni szolgálat víziója a jelen és a jövő számára. Művében egy gazdag és friss képet nyújt az egyházjogról. A szerző szerint az egyházi törvény nem az ellenőrzés eszköze, hanem a krisztushívők szabadságának szavatolója.

A könyvben hét fejezetet találunk. Az első fejezet a kánonjog természetével kapcsolatos vitákat, nézeteket írja le. A második fejezetben

visszamegy a forrásokhoz, majd az egyházi szabályok különböző megnevezései után néhány olyan mozzanatot mutat be a kánonjog történetéből, melyek meghatározták a kánoni szolgálatot. Az egyházjogász szolgálatának alapjáról és helyéről olvashatunk a harmadik fejezetben, ami nem más, mint a teológiai kontextus, maga az Egyház, egy világos és megfelelő egyházkép. A negyedik fejezetben a szolgálat helyi környezetét mutatja be: a helyi egyház, a plébánia és az egyházmegye a maga elemeivel és sajátosságaival együtt. A kánonjogász szolgálatának első pontjáról szól az ötödik fejezet: szabadság az Egyházban. A szerző már az első sorokban megmagyarázza, hogy itt nem liberalizmust kell érteni, hanem a radikális krisztusi hívásra adott választ, az Egyház természetét és célját, a krisztusi szabadságot, valamint a krisztushívők kötelességeit és jogait. A kánoni szolgálat második célja a jó rend megteremtése az Egyházban, olvashatjuk a hatodik fejezetben. Az egyházjogász feladata helyet biztosítani a különböző kezdeményezéseknek és a Lélek működésének. A hetedik fejezet az egyházjogról, mint szolgálatról beszél: a kánonjogászok szolgálatáról, a kánonjogról, mint tudományról, a kánonjog más tudományokkal való kapcsolatáról.

A befejezésben a szerző a kánonjogász jövőbeli szolgálatáról beszél. Mivel a helyi egyházak élő és aktív emberi közösségek, a kánonjogászoknak erre kell figyelniük, nehogy a formalizmus hibájába essenek. Több figyelmet kell szentelni a püspöki kollegialitás gyakorlásának és a helyi egyházak hagyományainak. Az egyházjogászoknak a jövőben kreatívaknak és imaginatívaknak kell lenniük, hogy az egyházi törvényeket ne rutinszerűen alkalmazzák, mint pl. sok egyházi bíróság a házassági peres eljárásoknál, hanem figyeljenek az értékekre és a krisztushívők közösségére, akiket a Szentlélek vezet, éltet és újít meg.

Kerekes László

